

Соколова Ганна Борисівна,

ORCID ID: 0000-0002-9913-181

*доктор психологічних наук, професор,**член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,**директор навчально-наукового інституту**фізичної культури, спорту та спеціальної освіти**ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет**імені К. Д. Ушинського»***Орленко Ірина Миколаївна,**

ORCID ID: 0000-0002-6322-0217

*доктор філософії,**доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти**ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет**імені К. Д. Ушинського»*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСВІТНІХ ТРУДНОЩІВ У ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ НА РІВНІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: ДІАГНОСТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТА РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ

IDENTIFICATION OF EDUCATIONAL DIFFICULTIES IN CHILDREN OF DIFFERENT AGES AT THE LEVEL OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION: DIAGNOSTIC TOOLS, ASSESSMENT CRITERIA AND THE ROLE OF INCLUSIVE RESOURCE CENTERS

Статтю присвячено аналізу проблеми ідентифікації освітніх труднощів у дітей різного віку в умовах упровадження інклюзивної освіти. Розглянуто сучасні підходи до виявлення освітніх труднощів на рівні закладу освіти та роль інклюзивно-ресурсних центрів у здійсненні комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини. Проаналізовано діагностичні інструменти та критерії оцінювання, що застосовуються для визначення особливих освітніх потреб і рівнів підтримки в освітньому процесі. Окреслено значення міждисциплінарної взаємодії фахівців закладу освіти, ІРЦ та батьків у забезпеченні об'єктивності діагностичних висновків. Висвітлено особливості організації освітнього середовища та адаптації освітніх програм з урахуванням категорій освітніх труднощів. Наголошено на необхідності системного моніторингу динаміки розвитку дитини як складової інклюзивного навчання. Обґрунтовано актуальність удосконалення діагностичного інструментарію та підвищення професійної компетентності педагогічних працівників. У статті акцентовано увагу на значенні раннього виявлення освітніх труднощів для попередження вторинних порушень розвитку. Показано, що узгоджені дії всіх суб'єктів освітнього процесу сприяють підвищенню ефективності індивідуальної освітньої траєкторії дитини. Визначено практичну цінність результатів дослідження для вдосконалення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. Матеріали статті можуть бути використані в практиці діяльності інклюзивно-ресурсних центрів і закладів освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, освітні труднощі, особливі освітні потреби, психолого-педагогічне оцінювання, інклюзивно-ресурсний центр, діагностичні інструменти, індивідуальна програма розвитку, моніторинг розвитку дитини.

The article is devoted to the analysis of the problem of identifying educational difficulties in children of different ages in the context of the implementation of inclusive education. Modern approaches to identifying educational difficulties at the level of an educational institution and the role of inclusive resource centers in implementing a comprehensive psychological and pedagogical assessment of a child's development are considered. Diagnostic tools and assessment criteria used to determine special educational needs and levels of support in the educational process are analyzed. The importance of interdisciplinary interaction between specialists of an educational institution, IRC and parents in ensuring the objectivity of diagnostic conclusions is outlined. The features of organizing the educational environment and adapting educational programs taking into account the categories of educational difficulties are highlighted. The need for systematic monitoring of the dynamics of a child's development as a component of inclusive education is emphasized. The relevance of improving diagnostic tools and increasing the professional competence of pedagogical workers is substantiated. The article focuses on the importance of early identification of educational difficulties for the prevention of secondary developmental disorders. It is shown that the coordinated actions of all subjects of the educational process contribute to

increasing the effectiveness of the child's individual educational trajectory. The practical value of the research results for improving the activities of inclusive resource centers is determined. The materials of the article can be used in the practice of inclusive resource centers and educational institutions.

Key words: inclusive education, educational difficulties, special educational needs, psychological and pedagogical assessment, inclusive resource center, diagnostic tools, individual development program, monitoring of child development.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти України функціонує в умовах зростання кількості дітей з різноманітними освітніми труднощами, що зумовлює потребу в своєчасному та науково обґрунтованому їх виявленні на рівні закладу освіти.

Рання ідентифікація освітніх труднощів є визначальним чинником забезпечення доступності та якості освітнього процесу для дітей різного віку. Водночас, у практиці закладів освіти спостерігається фрагментарність підходів до діагностики труднощів навчання, розвитку та поведінки дітей. Недостатня узгодженість діагностичних інструментів і критеріїв оцінювання ускладнює прийняття обґрунтованих рішень щодо необхідного рівня підтримки дитини.

Особливої актуальності набуває питання чіткого розмежування педагогічних труднощів та особливих освітніх потреб, що потребують комплексного психолого-педагогічного оцінювання. У цьому контексті важливу роль відіграють Інтегровано-ресурсні центри, діяльність яких спрямована на професійний супровід процесу виявлення освітніх труднощів. Водночас взаємодія закладів освіти та ІРЦ не завжди має системний і послідовний характер. Це призводить до затримки у наданні корекційно-розвиткової допомоги та зниження ефективності інклюзивного навчання. Відсутність єдиних підходів до застосування діагностичних інструментів ускладнює моніторинг динаміки розвитку дитини. Відповідно, постає наукова проблема обґрунтування ефективних діагностичних інструментів, критеріїв оцінювання та визначення ролі ІРЦ в системі ідентифікації освітніх труднощів дітей різного віку на рівні закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує зростання наукового інтересу до проблеми ідентифікації освітніх труднощів у дітей різного віку в умовах розвитку інклюзивної освіти. У працях Н. Софій та колективу авторів обґрунтовується значення комплексного підходу до оцінювання розвитку дитини як основи для визначення особливих освітніх потреб [4]. Сучасні дослідження підкреслюють той факт, що ефективність інклюзивного навчання безпосередньо залежить від якості діагностичних процедур, які

здійснюються на рівні закладу освіти у взаємодії з ІРЦ [7].

О. Матвеева наголошує на ключовій ролі інклюзивно-ресурсних центрів у системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами [5].

За спостереженнями О. Савченко, ІРЦ є важливим інституційним елементом забезпечення якості інклюзивної освіти [9]. У наукових публікаціях зазначається, що провідною функцією ІРЦ є здійснення комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини [7].

Л. Прохоренко, Н. Ярмола, О. Набоченко та Е. Данілавічюте акцентують увагу на необхідності використання стандартизованих і валідних діагностичних інструментів, адаптованих до вікових та індивідуальних особливостей дітей [8].

У методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України підкреслюється важливість системного моніторингу освітніх труднощів у процесі навчання [6].

Водночас, О. Савченко вказує на нерівномірність упровадження нормативно визначених підходів у практику закладів освіти [9].

Я. Гапочка та Н. Токарева у своїх дослідженнях аналізують роль міждисциплінарної команди супроводу у виявленні та подоланні освітніх труднощів дитини [3]. Автори наголошують на значущості розвитку професійної суб'єктності фахівців, залучених до процесу оцінювання та підтримки [3].

О. Матвеева зазначає, що ефективна взаємодія ІРЦ з педагогами та адміністрацією закладів освіти сприяє своєчасній ідентифікації труднощів навчання [5].

Л. Прохоренко та співавтори звертають увагу на необхідність чіткого узгодження критеріїв оцінювання освітніх досягнень і труднощів дитини [8]. Важливим аспектом наукових розвідок є залучення батьків до процесу оцінювання розвитку дитини, що підкреслюється в аналітичних матеріалах Освітнього омбудсмана України [2].

Т. Скрипник, О. Мартинчук, Г. Супрун та Р. Криваковська доводять, що партнерська взаємодія між фахівцями закладу освіти та батьками підвищує об'єктивність діагностичних висновків [10]. У публікаціях Освітнього

омбудсмена України розглядаються правові та організаційні засади діяльності ІРЦ щодо забезпечення прав дітей з ООП [2]. Значна кількість досліджень присвячена аналізу категорій освітніх труднощів і рівнів підтримки в освітньому процесі [8]. Л. Прохоренко та її колеги відзначають, що чітка типологія труднощів полегшує прийняття рішень щодо адаптації та модифікації освітніх програм [8].

Практичні аспекти корекційно-розвиткової роботи в ІРЦ висвітлено у дослідженнях А. Бобер та Ю. Косенко [1]. Автори обґрунтовують ефективність використання дидактичних ігор у роботі з дітьми, які навчаються за індивідуальною формою навчання [1].

О. Матвеева також підкреслює значення раннього виявлення мовленнєвих і когнітивних труднощів [5]. Деякі автори, зокрема О. Савченко зазначає недостатню уніфікованість підходів до діагностики освітніх труднощів у дітей різних вікових груп [9]. У нормативно-методичних документах МОН України наголошується на потребі вдосконалення інструментарію оцінювання на рівні закладу освіти [6].

О. Матвеева звертає увагу на необхідність підвищення кваліфікації педагогів щодо первинного виявлення освітніх труднощів [5]. Я. Гапочка та Н. Токарева акцентують на важливості безперервного професійного супроводу дитини з ООП [3]. Н. Софій відзначає потребу в посиленні аналітичної складової діяльності ІРЦ [4]. У роботах Колупаєвої А.А., Порошенко М.А., Таранченко О.М., Прохоренко Л.І., Данілавічюте Е.А., Рібцун Ю.В. та інших дослідників підкреслюється доцільність міжвідомчого підходу в процесі оцінювання розвитку дитини [7]. Узагальнення результатів досліджень свідчить, що проблема ідентифікації освітніх труднощів залишається актуальною та потребує подальшого теоретичного осмислення [9]. Водночас напрацювання Л. Прохоренко та інших науковців створюють підґрунтя для формування єдиних критеріїв і діагностичних підходів [8]. Аналіз літератури засвідчує необхідність поглиблення ролі інклюзивно-ресурсних центрів у системі забезпечення якості інклюзивної освіти [5]. Таким чином, сучасні наукові дослідження підтверджують актуальність комплексного вивчення діагностичних інструментів, критеріїв оцінювання та функцій ІРЦ у процесі ідентифікації освітніх труднощів дітей різного віку.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі сучасних діагностичних

інструментів і критеріїв оцінювання освітніх труднощів у дітей різного віку на рівні закладу освіти, а також у визначенні ролі інклюзивно-ресурсних центрів у процесі ідентифікації особливих освітніх потреб і забезпечення відповідного рівня підтримки в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Реалізація принципів інклюзивної освіти в сучасних умовах зумовлює необхідність системного та науково обґрунтованого підходу до ідентифікації освітніх труднощів у дітей різного віку на рівні закладу освіти. Освітні труднощі можуть мати різну природу, проявлятися у навчальній діяльності, поведінці, комунікації, емоційно-вольовій сфері та соціальній взаємодії, що ускладнює їх своєчасне виявлення без застосування комплексних діагностичних процедур [4]. У наукових дослідженнях підкреслюється, що первинна ідентифікація труднощів повинна здійснюватися педагогічними працівниками закладу освіти з подальшим залученням фахівців інклюзивно-ресурсних центрів для проведення комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини [7].

Сучасні підходи до ідентифікації освітніх труднощів ґрунтуються на положеннях компетентнісної, особистісно орієнтованої та діяльнісної парадигм освіти, що передбачає врахування індивідуальних можливостей, потреб і потенціалу кожної дитини [5]. Як зазначає О. В. Матвеева, освітні труднощі не завжди є наслідком порушень розвитку, а можуть бути зумовлені несприятливими освітніми умовами, недостатньою адаптацією освітнього середовища або невідповідністю методів навчання індивідуальним особливостям учня [5]. У цьому контексті особливого значення набуває диференціація педагогічних труднощів і особливих освітніх потреб, що потребують спеціальної підтримки.

У працях Н. З. Софій наголошується, що ефективна система ідентифікації освітніх труднощів має ґрунтуватися на багатомірному аналізі розвитку дитини, який охоплює когнітивну, мовленнєву, емоційно-вольову, соціальну та моторну сфери [4]. Такий підхід дозволяє уникнути однобічних висновків і забезпечує об'єктивність оцінювання. Водночас М. А. Порошенко та співавтори зазначають, що на рівні закладу освіти часто використовується обмежений набір діагностичних інструментів, які не завжди відповідають сучасним вимогам інклюзивної практики [7].

Діагностичні інструменти, що застосовуються для виявлення освітніх труднощів,

мають відповідати критеріям наукової валідності, надійності та практичної доцільності [8]. Л. Прохоренко, Н. Ярмола, О. Набоченко та Е. Данілавичюте підкреслюють, що комплексна психолого-педагогічна оцінка в ІРЦ передбачає використання стандартизованих методик, спостереження, аналізу продуктів діяльності дитини, бесід з батьками та педагогами [8]. Такий підхід забезпечує цілісне уявлення про рівень розвитку дитини та характер її освітніх труднощів.

Важливою складовою процесу ідентифікації є визначення чітких критеріїв оцінювання освітніх труднощів. Згідно з методичними рекомендаціями МОН України, критеріями можуть виступати стійкість труднощів, їх вплив на засвоєння освітньої програми, необхідність додаткової підтримки та ефективність педагогічних втручань [6]. О. В. Савченко наголошує, що відсутність єдиних критеріїв оцінювання ускладнює прийняття управлінських і педагогічних рішень щодо організації інклюзивного навчання [9].

Особливу роль у процесі ідентифікації освітніх труднощів відіграють інклюзивно-ресурсні центри, діяльність яких спрямована на забезпечення права дитини на доступну та якісну освіту [2]. За визначенням Н. З. Софій, ІРЦ є міждисциплінарною установою, яка забезпечує професійний супровід дитини з особливими освітніми потребами на всіх етапах її освітньої траєкторії [4]. Комплексне психолого-педагогічне оцінювання, що проводиться в ІРЦ, є основою для визначення рівня підтримки та розроблення індивідуальної програми розвитку.

У дослідженнях Я. О. Гапочки та Н. М. Токаревої підкреслюється значення командної взаємодії фахівців ІРЦ, педагогів закладу освіти та батьків дитини [3]. Автори зазначають, що ефективність ідентифікації освітніх труднощів значною мірою залежить від професійної суб'єктності членів команди супроводу, їх готовності до співпраці та спільного прийняття рішень [3]. Такий підхід сприяє підвищенню якості діагностичних висновків і забезпечує безперервність підтримки дитини.

Важливим аспектом діяльності ІРЦ є визначення категорії освітніх труднощів та відповідного рівня підтримки в освітньому процесі. Л. Прохоренко та співавтори зазначають, що чітка типологія освітніх труднощів дозволяє систематизувати діагностичні дані та забезпечує обґрунтованість рекомендацій щодо адаптації або модифікації освітньої програми [8]. Водночас О. В. Матвеева звертає увагу на необхідність

індивідуалізації підходів до визначення рівня підтримки з урахуванням вікових та особистісних особливостей дитини [5].

На рівні закладу освіти процес ідентифікації освітніх труднощів тісно пов'язаний з організацією освітнього середовища. Як зазначається в організаційно-методичних засадах діяльності ІРЦ, освітнє середовище має бути гнучким, безбар'єрним та орієнтованим на потреби всіх учнів [7]. О. В. Савченко підкреслює, що адаптація освітнього середовища є не менш важливою, ніж застосування спеціальних методик навчання [9].

Практичні аспекти корекційно-розвиткової роботи в умовах ІРЦ детально розглядаються у дослідженнях А. В. Бобер та Ю. М. Косенко, які обґрунтовують доцільність використання дидактичних ігор у роботі з дітьми з мовленнєвими труднощами [1]. Автори доводять, що ігрові методи сприяють підвищенню мотивації до навчання та активізації пізнавальної діяльності дітей, що є важливим чинником подолання освітніх труднощів [1].

Окрему увагу в наукових дослідженнях приділено взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Аналітичні матеріали Освітнього омбудсмена України свідчать, що залучення батьків до процесу оцінювання розвитку дитини сприяє більш повному розумінню її потреб і підвищує ефективність освітніх рішень [2]. Т. Скрипник, О. Мартинчук, Г. Супрун та Р. Криваковська зазначають, що партнерство між фахівцями та родиною є ключовою умовою успішної реалізації індивідуальної програми розвитку [10].

Важливим елементом системи ідентифікації освітніх труднощів є моніторинг динаміки розвитку дитини. Згідно з рекомендаціями МОН України, результати оцінювання мають регулярно переглядатися з урахуванням змін у розвитку дитини та ефективності наданої підтримки [6]. О. В. Матвеева підкреслює, що відсутність системного моніторингу знижує результативність інклюзивного навчання та ускладнює корекцію освітніх програм [5].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що ідентифікація освітніх труднощів у дітей різного віку є багаторівневим процесом, який потребує узгоджених дій усіх суб'єктів освітнього процесу. Дослідники наголошують на необхідності вдосконалення діагностичних інструментів, підвищення професійної компетентності педагогів і фахівців ІРЦ, а також розвитку міжвідомчої взаємодії [3; 7; 9]. У цьому контексті діяльність

інклюзивно-ресурсних центрів розглядається як ключовий чинник забезпечення якості інклюзивної освіти та реалізації права кожної дитини на індивідуальну освітню траєкторію [4; 8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз засвідчує, що сучасна і науково обґрунтована ідентифікація освітніх труднощів у дітей різного віку є ключовою умовою забезпечення ефективного інклюзивного освітнього процесу. Встановлено, що комплексне психолого-педагогічне оцінювання розвитку дитини, здійснюване у взаємодії закладу освіти та інклюзивно-ресурсного центру, забезпечує об'єктивність визначення особливих освітніх потреб і відповідного рівня

підтримки. Обґрунтовано доцільність використання стандартизованих діагностичних інструментів і чітких критеріїв оцінювання як основи для прийняття педагогічних рішень. Доведено, що ефективна міждисциплінарна та партнерська взаємодія фахівців і батьків сприяє підвищенню якості супроводу дитини в освітньому процесі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням діагностичного інструментарію, розробленням моделей моніторингу динаміки розвитку дитини та вивченням ефективності рівнів підтримки в умовах різних типів інклюзивних закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобер А. В., Косенко Ю. М. Використання дидактичних ігор при проведенні корекційно-розвиткових занять з розвитку мовлення в інклюзивно-ресурсних центрах з дітьми, які здобувають освіту на індивідуальній формі навчання (педагогічний патронаж). *Inclusion and Diversity*. 2024. Спецвип. Рр. 5–9.
2. Взаємодія батьків та інклюзивно-ресурсних центрів для забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами. Освітній омбудсмен України. URL: <https://eo.gov.ua/vzaiemodii-batkiv-ta-inkliuzivno-resursnykh-tsentriv-dlia-zabezpechennia-prav-ditey-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy>.
3. Гапочка Я. О., Токарева Н. М. Стратегія розвитку суб'єктності фахівців команди супроводу дитини з ООП. *Перспективи та інновації науки*. 2024. Вип. 5(39). С. 741–752.
4. Інклюзивний ресурсний центр: досвід проекту / за заг. ред. Н. З. Софій. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с. ISBN 978-966-2432-37-4.
5. Матвеева О. В. Ключові аспекти надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсними центрами: реалії та перспективи. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 23(52). С. 140–153.
6. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 навчальних роках. Київ: МОН України, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiya-navchannyaoop.pdf>.
7. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів / ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/Inclusive_study_Sep17.pdf.
8. Прохоренко Л., Ярмола Н., Набоченко О., Данілавичюте Е. та ін., Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі. 2021. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=8429#.Y-ypSnZBzIV.
9. Савченко О. В. Робота інклюзивно-ресурсних центрів: перспективи розвитку та проблеми. *Освіта України*. 2021. № 10. С. 12–17.
10. Скрипник Т., Мартинчук О., Супрун Г., Криваковська Р. Особливості партнерства між фахівцями закладу освіти та батьками дитини з особливими освітніми потребами. *Наукові перспективи*. 2022. № 6 (24). С. 514–526.

Соколова Г. Б., Орленко І. М.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY)

Дата першого надходження статті до видання: 22.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.02.2026

